

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND
ved Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD:

Troels Fink:

Hans Peter Hanssen

Bjørn Hanssen:

Barndomsminder om min far

Christian Maibøll:

Det første brandgilde på Als

H. P. Hanssens mindeudstilling i Åbenrå

Christian Maibøll

Karl Clausen:

Tille Davidsen og hendes viser

Sønderjysk månedsskrifts ekspedition:

Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Overlærer Chr. Stenz' adresse er: Tøndervej 173, Åbenrå

Vestkysten

Syd- og Vestjyllands største dagblad

A. Nielsen & Co. A/S

Nykøbing Falster

A-S Faxe Kalkbrud

Frederiksholms Kanal 16

Telefon Minerva 7500

Jordbrugskalk

90% kulsur kalk i varen, som den leveres, 100% passerer 3 mm sigte

Lolland - Falsters Folketidende

Stiftets største blad

Nykøbing F.

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup 13 og 18

Graasten Andelsslagteri

Aktieselskabet
Varde Bank

Filialer og kontorer
over hele Sydvestjylland

Les

Dannevirke

Sønderjyllands ældste blad

Windfeld-Hansens

Bomuldsspinderi A/S

VEJLE

ANDELSBANKEN

Haderslev

Aabenraa

MAMMEN *specialsåmaskiner*
VILMO *kunstgødningsspredere*
GYRO og EXTI *kværne*
GYRO *kuledækkere*
GYRO *frontlæssere*
GYRO *grøntfoderhøstere*
GYRO *centrifugalspredere*
●
GYRO *kaffemøller*

A-S GYRO . SKIVE

Telefon 1500

HANS PETER HANSSEN

*Tale af generalkonsul,
professor Troels Fink ved mindefesten
i Åbenrå den 21. februar*

Vi er stævnet sammen fra alle egne af vor sønderjyske hjemstavn, ja, fra hele Danmark for at fejre mindet om en af de store i dansk og sønderjysk historie.

Initiativet er udgået fra »De nationale foreningers fællesudvalg«, det mest omfattende organ, vi har, og alle er velkomne. Det er helt i H. P. Hanssens ånd.

Udgangspunktet for det, jeg gerne vil sige idag, er taget fra et par breve, som jeg engang tilfældigvis fandt under et besøg på Askov højskole og som jeg fik lov til at skrive af. Brevene var fra den unge H. P. Hanssen til skolens forstander, Ludvig Schrøder. Det ene var fra februar 1884. – Heri fortalte H. P. Hanssen om den foredragsvirksomhed, han havde fået sat i gang i Nybøl kro i Sundeved, en af de spæde spirer til det senere så omfattende folkelige arbejde, som politimyndigheden straks søgte at chikanere. »Så læste vi lidt i loven om forsamlingsfrihed og besluttede at føre sagen igennem«, står der i brevet, og det beskrives nærmere hvordan. I det næste brev fra oktober 1884 fortalte H. P. Hanssen om stigende vanskeligheder. Han regnede med, at politiet ville lægge stadig flere hindringer i vejen. »Jeg tænker mig tre måder, på hvilke de kan gå frem«, skrev han. »Den første er ved at udvise foredragsholderen«, og der anføres så forskellige tegn, der peger i den retning, men, skriver H. P. Hanssen: »Alligevel tror jeg ikke, at tyskerne vil gå frem på den måde, thi det vækker for megen opsigt. Den anden fremgangsmåde, som de kan bruge, er den at stemple mødet som politisk, hvorved de kan udelukke danske undersætter og kvinder fra at tage del i det. – Derved var møderne ødelagt, og det ved tyskerne nok. Gør de dette, må vi øjeblikkelig svare med at oprette en

foredragsforening. En fremgangsmåde til kan de bruge. De kan sætte en sådan skræk i kromanden i Nybøl, at han ikke tør give os husly, og der findes ingen anden sal i Sundeved, der ligger et passende sted og er stor nok til at rumme os. Gør de dette, må vi svare med at bygge et forsamlingshus; det vil ikke være så let at få de fornødne penge hertil, da de danske undersåtter ikke tør bidrage, men jeg tror, vi kan sætte det igennem. – Det vil være en god hjælp, når tyskerne tvinger os dertil. Møderne har vi ikke i sinde at opgive, men vi vil fare med lempe, dermed er vi bedst tjent i denne tid«. Jeg vil gerne her fremdrage endnu et brev fra omtrent samme periode. Det er et brev til vennen Nis Nissen, Nordborg, ikke at forveksle med landdagsmanden af samme navn, Nis Nissen, Viby. Brevet er fra juni 1885. Der fortællendes en hel del om fremtidsplaner, og så slutter det med en omtale af et møde med Ludvig Schrøder kort forinden: »Schrøder talte særlig to ord, som jeg fik med mig. Det ene var: »Det er tid at sener spændes«. Det andet: »Sit fædreland skylder man alt, hvad man kan udrette«. Jeg har kendt de to ord i mange år, men man kan overse et ord mange gange, indtil det pludselig hægter sig fast. Det er virkelig nu tid, at sener spændes, og hver mand må derfor gøre, hvad han kan. Vi vil komme forholdsvis unge ud i kampen for vor livssag, men det kan ikke undgås; vi mangler alle de danske undersåtter, og de andre bliver gamle. Vi må derfor tage fat så mange, som vi er og søge at samle flere og flere. Hvad jeg tror, der særligt i øjeblikket skal arbejdes på, det er at få folk til Danmark eller på anden måde skaffe dem bedre kendskab til, hvad som rører sig der«.

Disse breve giver den unge H. P. Hanssen i en nøddeskal. Han kom i sandhed ung ud i kampen, men han var på en mærkelig måde klar over vej, klar over midler og klar over mål. Sjældent har en så purung mand stilet så målbevidst mod en politisk virksomhed. I følelsen af et stort kald gik han en højst usikker tilværelse i møde. Han var forudseende og sikker i beregningen af modpartens hensigter; – alle de forudsete tre eventualiteter for det tyske politis aktioner mod et dansk mødeliv, omtalt i brevet til Schrøder, indtrådte da også i stor stil; han var allerede da resolut og rådsnild, når det gjaldt at finde udveje. Blev møderne stemplet som politiske, så måtte der bygges forsamlingshuse, når rigsdanske foredragsholdere blev udvist, så måtte sønderjyderne selv føre ordet. Hvor mange foredragsforeninger har H. P. Hanssen ikke selv været med til at oprette, og hvor mange forsamlingshuse har han ikke været med til at skaffe forudsætninger for, og hvor mange foredrag har han ikke selv holdt, oplysende, hvervende og ildnende.

»Så læste vi lidt i loven om forsamlingsfrihed«, skrev han i 1884. Det blev til et helt systematisk studium. Lov efter lov tyrede han igennem. Han udgav en hel serie af lovfortolkninger med titlen »Vore rettigheder«.

»Vi kræver vor ret og gør vor pligt«, sagde han, når loven blev fordrejet og misbrugt af myndighederne i deres håb om at kunne fremme tvangsgermaniseringen. Men Tyskland var dengang en retsstat, rigtignok en autoritær retsstat, men dog således, at domstolenes uafhængighed af administrationen var et fastslået faktum. Ved nøje kendskab til loven kunne talrige overgreb standses, og ved domstolene kunne retfærdighed påberåbes, og i al fald de højere instanser viste gang på gang deres retsind i sager af national-politisk karakter. Ingen har mere end H. P. Hanssen virket for at benytte retsstatens midler mod politimyndighedernes vilkårlighed. Som han blev sine landsmænds hjælpsomme rådgiver – hans hjælpsomhed mod store og små var legendarisk – blev han også deres advokat; han kunne selv føre en sag helt til rigsretten i Leipzig, og han viste vej for andre til at modsætte sig overgreb og til frejdigt at gøre krav på alle borgerlige rettigheder.

Han forstod fra første færd organisationernes betydning. – Han var med til at få samling om opgaverne, da han virksomt deltog i Vælgerforeningens oprettelse i 1888 kun 26 år gammel, og det var ham en tilfredsstillelse, at dens bestyrelse og tilsynsråd efterhånden udviklede sig til et lille privat parlament for de danske i Sønderjylland; han var virksom, da Skoleforeningen få år senere blev oprettet, den tog sig bl. a. af den opgave, han nævnte for Nis Nissen i 1885, at skaffe folk til Danmark for at lære, hvad der rørte sig der. Han havde et klart blik for, at de danske højskoler og efterskoler hensigtsmæssigt imødekom sønderjydernes behov; og at det store besøg fra landsdelen var med til at bevare den folkelige enhed i det danske folk, som efter 1864 var så hårdt truet. Senere var han virksom ved Landeværnets oprettelse, både det før og det efter den første verdenskrig. – Historisk Samfund for Sønderjylland var han medstifter af og formand for, og efter 1920 overtog han formandsskabet i Sprogforeningen; det var så helt utroligt, hvad han kunne overkomme.

Alle disse rammer, foredragsforeninger, forsamlingshuse, de store nationale foreninger, blev fyldt med liv, fordi de svarede til den tids behov. H. P. Hanssens ære var her den, der tilkommer foregangsmanden. Det var hans ønske at se et rigt blomstrende menneskeliv udfolde sig i den folkelige form, som nu en gang er det naturlige for de danske. Idealerne var almene. I vore dage har de fundet udtryk i en dansk og i en tysk mindretalserklæring. Dengang var det nødvendigt at kræve ret og retfærdighed for alle, ligestilling for alle, frihed, åndeligt og politisk, men derunder også friheden til at tilhøre det folkelige fællesskab, som de danske sønderjyder fra Arilds tid havde tilhørt, en ret som i høj grad var truet. Han var, som sine landsmænd, indigneret over at elementære menneskerettigheder blev trådt under fod. I kort begreb sammenfattede han dette i en programtale ved rigsdagsvalget i 1906. »Er vor sag ikke retfærdig og god? Er retten ikke på vor

side? – Historiens ret, traktaternes ret, livets ret? Kæmper vi ikke for de simpleste og naturligste menneskerettigheder, for retten til at være os selv, retten til at udvikle os videre på det i en tusindårig udvikling givne grundlag?» og han sluttede. »Vor kamp er en kamp for retten, men lad os aldrig glemme, at vort løsen må være arbejde, thi kun under dette enhedsmærke vil vi kunne sejre«.

Dette løsen levede han selv utrætteligt op til gennem et langt liv. Digteren Louis Levy har haft blik derfor, da han tilegnede H. P. Hanssen et lille børnerim, som han har kaldt Hjertet:

*Et hjerte banker dag og nat,
jeg lytter tit dertil.
Det er så trofast hjertet,
det vil, det vil, det vil.*

*Det banker lystig i sin krog,
tit undres jeg derpå.
Og spørger jeg, så svarer det:
jeg må, jeg må, jeg må.*

Denne H. P. Hanssens virkelyst og virketrang var båret af et sjældent rigt og varmt sind, der havde suget næring af dansk ånd og tradition. Han følte sammenhængen i det danske folks og i Sønderjyllands historie som en del af sin egen tilværelse. Det aktuelle og det historiske i hans væsen var nøje forbundet. Gang på gang levendegjorde han fortiden i sine politiske taler og artikler: Her et enkelt eksempel fra en tale i 1906. »Utalige slægtled har ført kampen for danskheden før os. Den har sat dybe spor i vor sagnhistorie. – Stenene ved Danevirke taler deres stumme sprog. Mørk og alvorlig strækker Thyras vold sig ind over sletten. Valdemars røde mur trodser vedvarende tidens tand. Preusserne tager hertugernes slotte til kaserner, men endnu knejser støtten højt på Skamlingsbankens kam og endnu står der en levende grænsevagt syd for Kongeåen, som fører fædres kamp med frejdigt mod«. Han elskede citater og fyndord. Men han gav ordene en ny mening og styrke i den sammenhæng, hvori han satte dem. Vi kan aldrig høre den norske nationalsang med strofen: »Alt hvad fædrene har kæmpet«, uden at tanken strejfer det store møde på Folkehjem i 1918, da H. P. Hanssen bebudede befrielsen fra preussisk styre.

I dette rige sind indgik også en udviklet sans for almuetraditionen, særlig som den levede i hans Sundeved'ske hjemstavn. Han kendte de lokale sagn og kunne fortælle om varsler og sære tildragelser, og han havde levendeholdt forbindelsen til gammel bondesæd og bondeskik, som han gerne fortalte om. Hans glæde ved naturen og hans jagtglæde var dybt oprinde-

lig. Kærligheden til hjemstavns tradition og natur har han formået at give det mest betagende udtryk i den tale, der bærer navnet »Hygumtalen«. Naturindtryk og historiske associationer veksler i et yndefuldt spil, og talen munder ud i et eventyr, der er en omskrivning af Klods Hans med henblik på den aktuelle politiske situation.

Blot et enkelt citat, om hegnene i Sundeved: »Her har jeg samlet sneglehuse og plukket smørblomster i den tidlige vår og lange græsstrå fulde af saftige jordbær i den varme sommer. Dejlige er mine hegn i foråret, når pilen står med gule gæslinger og slåtjørnen med hvide blomster, mens det mangefarvede løv piper frem spædt og fint i den første fagre grøde – i sommertiden, når den vilde hyben strækker sine blegrøde roser ud til alle sider og kaprifoliens sødtduftende blomsterklaser ligger henkastet over løvhænget – i efteråret, når brombærranker fulde af glinsende sorte bær strækker sig ud over de smalle veje og de brune hasselnødder sidder så løse i klaserne, at man kan ryste dem ned i vognen – og ved vintertide, når man efter fygevejr kører en kanetur i måneskin og under bjældernes sagte klang i forbigarten fortrylles af de mange fantasifulde skabninger, som snestormen har formet, og de dunkle skygger givet liv. Og bag hegnene de tavse hvide kors«.

Denne naturlyriker var en klog, besindig og realitetsbetonet politiker; men det betyder på ingen måde, at han var kølig eller lidenskabsløs. Da han selv blev politisk ansvarlig, fra 1896 som landdagsmand og fra 1906 som rigsdagsmand, lærte han tyske politiske forhold at kende og fik gode kontakter i tyske frisisindede kredse. Han fik de lokale problemer sat ind i et videre perspektiv, opdagede risikomomenter og så muligheder, som det var vanskeligere at få øje på hjemme i Nordslesvig. Fra de unge år havde han bestemte synspunkter, som han fastholdt med konsekvens. Men hvad taktikken, kampånden, angik, syntes han selv, at han efterhånden lærte en del. Han skrev derom i et brev fra Berlin til vennen Nis Nissen, Nordborg, i 1902: »For mig er politikken ikke den simple enkle sag at protestere, at vidne, at sige sin mening. For mig er den tillige, for at citere Bismarck: kunsten at opnå det mulige. Og denne kunst samler sig atter til de forskellige tider om bestemte afgrænsede opgaver. I øjeblikket om optant-spørgsmålet. Indtil videre er min politik hovedsagelig den hernede at opnå det mest mulige for optanterne og optantbørnene«. Der var ca. 20.000 optanter eller danske undersåtter. Det er svært for vor tid rigtig at forstå, i hvor høj grad deres usikre stilling belastede det danske forsvar, og hvilken lettelse det var, da optantbørnene ved en konvention i 1907 i stort tal kunne blive tyske statsborgere. Men H. P. Hanssens politik i denne sag gav anledning til megen indre strid, som der allerede er skrevet meget om og som der endnu kan fortælles en del om. Efter optantproblemet kom rigsforeningsloven, efter rigsforeningsloven kom bindeloven, en lov rettet mod

danskerne på jordbesiddelsens område o. s. v. I 1918 kom så den helt store opgave, frigørelsen fra tysk herredømme og genforeningen med Danmark.

Som politiker var H. P. Hanssen omstridt. Han havde nære venner og varme tilhængere, der trofast sluttede op om ham, og han havde også i sin egen lejr skarpe kritikere og bidske modstandere. Han gjorde sig ingen illusioner om politikeres lod, og over for kritik var han hærdet, men når hans motiver blev draget i tvivl, så kunne han som en ærekær mand harmes. Det er ikke her stedet at vurdere hans politiske gerning. Der er i de senere års rige sønderjyske memoire-litteratur givet værdifuldt materiale hertil, både aktorat og defensorat er repræsenteret. Historisk Samfund for Sønderjylland begynder nu at udgive en del af hans brevvexling, og mere vil forhåbentlig følge. De officielle kilder er også tilgængelige. Tiden modnes til at løse den store opgave at skrive en historisk biografi, hvor hans historiske gerning dømmes ud fra hans egne og samtidens forudsætninger og bedømmes i den store sammenhæng både bagud og fremover. Der ligger endnu adskillige overraskelser i arkiverne. De voldsomme ord, der blev rettet mod ham af kritikere, mens han levede, er neddæmpet. Hans indsats bliver bedømt med større forståelse, og hans format og historiske gerning er alment anerkendt også af danske, der i grænsekampens hede stod ham hårdt imod. En af modstanderne fra 1918–20, Vilh. la Cour har et sted i sine erindringer givet det ændrede syn et smukt udtryk. Det lyder:

»Der er eet særligt kapitel, jeg gerne ville kunne radere ud. Det er kapitlet H. P. Hanssen. Her står jeg som skyldneren. Vi fik aldrig – som Aage Friis og jeg – »talt ud«. At han begik et alvorligt fejlgreb ved at indtræde i ministeriet Zahle står vedblivende for mig som en absolut kendsgerning, men det berettigede ikke voldsomheden i mine angreb. Alt for skarpt gør skåret, siges det. Sådan her. H. P. Hanssen var imidlertid en mærkelig stor-sindet mand. Da kampen var endt, mødte jeg hos ham aldrig et ord eller en antydning af, at han havde følt sig uretfærdig behandlet. Han viste mig den største venlighed og imødekommenhed, hver gang lejlighed bød sig ... Han var en mand af virkelig format, vel nok på sin vis den betydeligste af samtlige sønderjyske førere helt siden folkevækkelsens dag«. – Det tjener Vilh. la Cour til ære at have skrevet disse linier.

H. P. Hanssen så i 1920 sin politik sejre, men måtte lide svære personlige skuffelser. Hans menneskelige storhed viste sig her i fuldt mål. Årene efter 1920 gav ham ikke politiske opgaver som før, mens hans virketrang var usvækket. Han blev Sønderjyllands store gamle mand. Han fik tid til at skrive sine meget levende fortalte og fængslende erindringer. Hans ord og ry fik fornyet og forøget betydning, da han i 1933 råbte vagt i gevær mod den truende nazistiske stormbølge; han havde da den glæde, at hans landsmænd og ikke mindst ungdommen fylkede sig om ham, og hans ord blev hørt og forstået.

I hans livs store bølgegang nåede han et af de største højdepunkter ved årsmødet i Haderslev i juni 1914. Han formåede her at udløse den følelse af folkeligt fællesskab, som gav danskheden dengang en næsten uimodståelig styrke. Ved denne lejlighed holdt han en af sine mest magtfulde taler. Den var båret af stemningen i mindeåret fra 1864 og præget af den danske fremgang i årene efter århundredskiftet. Verdenshistorien har givet talen en uforudseelig dystre baggrund, da krigen kort efter brød ud.

Situationen er mest rammende skildret i redaktør Svenssons samtidige referat: »Hvert ord fængede. Den stejle trods, den stolte bevidsthed om egen styrke, den ætsende satire og den vækkende ild, der skiftevis prægede den stort anlagte tale, alt fandt tonende sangbund, alt blev lynsnart forstået. Her sad et folk, løftet af sin førers tale, ud over hverdagen, ind i et af de store øjeblikke med »fortid og fremtid i hob for dit syn«, her stod en mand, båret af sit folk frem til det største, frem til at være tolk for dets tanker og længsler, dets livsmod og livsvilje. Her fandt, tit hvasse uvenner i gæringsår og brydningstider, det ene danske sind det andet, kampviede til samme sag, lykkeviede til samme sejr«.

Talen mundede ud i et citat af Hostrups digt: »Til fjenden«, og dette citat er ofte gentaget, ja, det er næsten mere knyttet til situationen i 1914 end til situationen i 1871, da digtet blev til. De citerede linier er slutningen af digtet:

*Så kan du vel kro dig af døgnets kår
og af sejren, det har dig skabt,
men du fører en kamp imod tusindår
og i den har du visselig tabt.*

I det danske sprog er de tusind år indgået med en særlig klang. Det er ikke blot en talstørrelse. Det er indbegrebet af vor tradition og vor historiske enhed, hver glans og hver plet. I H. P. Hanssens taler er betegnelsen, vor tusindårige historie, ofte anvendt og illustreret med malende træk fra alle tider. – Men de 1000 år er ikke noget en gang afsluttet. Der føjes år til år og generation til generation, og vi taler stadig om de tusind år og tænker på alle de hårde slag, der har ramt vort fædreland, og på den genfødsel og genrejsning, der fulgte på ydmygelse og nederlag. Vi tænker på de utalte mænd og kvinder, der har lagt ryg til, og på alle de fremtrædende personligheder, der har sat deres særpræg på og er indgået i den danske helhed. Iblandt dem er H. P. Hanssen. Hans gerning er indgået i Danmarks tusindår, således som vi henter styrke og inspiration af dem. Han har mere end de fleste været med til at forme sin del deraf, og han har mere end de fleste følt sig eet med alt det og alle dem, der gik forud. Derfor faldt det ham så naturligt at bruge ordene i 1914, derfor har de taget

farve af hans brug af dem. Og sådan vil vi mindes ham på hans 100 årsdag.

I taknemmelighed for H. P. Hanssens rige, utrættelige virke fra hans tidligste ungdom til hans høje alderdom, i taknemmelighed for den styrke og inspiration, der udgår fra erindringen om ham, vil vi i dag bringe hans minde vor hyldest.

Æret være mindet om Danmarks store og gode søn *Hans Peter Hanssen*.

Barndoms minder om min far

Af redaktør Bjørn Hanssen

Det er ikke politikeren og bladmanden, der står i min erindring, når jeg skal fremdrage barndoms minder om min far. Det er eventyr- og historiefortælleren og naturvennen. Og det kunne jo heller ikke være anderledes, fordi det var somrene, vi børn så mest til far. Om vinteren var far i Berlin. Og til dette begreb Berlin var i vor forestillingskreds uløselig knyttet »søndagsbrevet«. Hver søndag morgen hele vinteren igennem imødeså vi børn med den største spænding postens komme. Hvem var nu den lykkelige, der fik et »søndagsbrev« fra far? Thi søndagsbrevet var ikke et almindeligt brev, men en stor gul konvolut indeholdende chokolade i særlige pakninger med billeder og mange andre ting, der kunne fryde et barnehjerte.

Men om sommeren havde vi vor far hjemme længere tid ad gangen, og så fik vi rigelig erstatning for den tid, vi havde måttet undvære ham.

»Vil du ikke nok fortælle os en historie«, var den morgenhilsen, far fik af os børn. Og så fortalte far. Og med »historie« mente vi jo eventyr og fortællinger. Dem fik vi også. Men lige så ofte fortalte far os virkelig historie, og her var det som oftest Valdemarernes storhedstid, far fortalte os om, togtet til Rygen, Arkonas erobring og tilintetgørelsen af Svantevit, Valdemar Sejers tilfangetagelse på Lyø og Valdemar den Unge ulykkelige død som følge af et vådeskud under jagten på Røsnæs. Men også børnerim og remser ejede far et udtømmeligt forråd af. Og vi plagede far til at fortælle. Og når det så hændte, som rimeligt var, at vi syntes, at vi havde hørt historien før, så fik vi eventyr, forfattet af far selv. Det var en blanding af brudstykker af kendte fortællinger, udvidet og holdt sammen af fars frodige fantasi og fortællekunst. Som regel var »Mikkel« hovedpersonen i historien. Far havde en glimrende evne til at levendegøre dyrene for os børn. Det var ikke blot stemmen, der toges i brug, nej, hele ansigtet

og legemet. Dyrene blev levende for os. Tit var historierne så realistisk skildret, at mor afbrød far: »La' vær, Hans Peter«. Men det underlige var alligevel, at vi aldrig gennem fars fortællinger blev gjort bange, selv om de ofte var både realistiske og drastiske.

Til sommeren, som vi altid tilbragte på »Højtoft« ved sydsiden af Åbenrå Fjord, er også knyttet nogle af mine kæreste barndoms minder om far. Dertil hører spadsereturene omkring i landskabet her. Disse fodture blev altid en oplevelse sammen med far. Ikke blot er jo landskabet her rigt afvekslende og kuperet med skov og sø, men det blev så forunderligt levende for os under fars ledelse. Vi lærte blomsternes navne at kende, altid forstod far at fortælle et eller andet i tilknytning til egnen, skoven eller andet, vi under vore gåture mødte. I Syvmandsskoven ved Felsbæk var det historien om den sidste ulv, der blev skudt her.

Men somrene på »Højtoft« var jo ikke altid solskinsdage. Når regnen kom, kunne det være vanskeligt nok at få tiden til at gå. Der var kneben plads, og vi var mange børn. Men far vidste råd. Vi gik først i lag med at »begrave regnen«. Hos en bager i Åbenrå blev der på regnevejrsdage købt »begravelseskringler«. Dem tog vi med, når skibet sejlede klokken 3 over til Eliselund, og så blev »regnen begravet« ved et stort kaffebord på »Højtoft«. Derefter tog vi fat på skravnæse-spil og kortspil, enten »Rakker og tilbage« eller »Brus«. Far havde altid gaver med til vinderen.

Klarest står for mig alligevel mindet om min far som jægeren. Det skyldes sikkert, at jeg tidligt fik lov at komme med far på jagt ude på hans herlige jagtterræn i Sønder Hostrup Søndermark, det ejendommelige og særprægede endemorænelandskab på begge sider af Åbenrå-Flensborg landevejen fra Sdr. Hostrup by og ned til Bjergskov og Hostrup Sø. Det var herlige dage, når jeg måtte komme med. Oftest tog far alene med mig på jagt en eftermiddag. Så tog vi derop med småbanen, og af sted gik det i rask tempo over de lyng- og gyvelklædte bakker, ind over moserne og pløjemarkerne. Og der var vildt nok at rejse, og far var en dygtig skytte. Jeg lærte af ham det korrekte jægersprog og vildtets rette behandling. Harerne måtte jeg lægge ind på de spredt liggende ejendomme, så hentede jeg dem bagefter, når vor nabo i Nygade i Åbenrå, slagter og vognmand Rosenvold kom kørende med sin gamle »Midde« for at hente os. Der var en oplevelse på de mange jagtture med far, som jeg erindrer tydeligt. Vi var på Pürschjagt ude i lyngbakkerne, ledsaget af vor dejlige hønsehund »Kaj«. Den havde den fejl, at den var slem til at gå efter harerne, når vi rejste dem. Idet nu en hare lettede, suser »Kaj« afsted og springer lige ind i skuddet. Den faldt i knaldet. Far ville straks have givet den nådeskuddet, men han gik dog først hen til hunden for at se, hvor alvorligt den var ramt. »Den så så bønligt på mig, at jeg ikke nænnede at skyde den«, sagde far. Varsomt tog han den i sine arme og bar den ud på landevejen, hvor vi

ventede på vognmanden. Under hele køreturen hjem lå »Kaj« stadig med det ydmyge og sørgmodige blik. I lang tid lå den således henne i kakkellovnskrogen uden at tage næring til sig, mens feberen rasede i dens krop. Men så en dag var den atter rask og kom siden med på mange jagter. Far var virkelig glad over, at han ikke havde fulgt sin første indskydelse den dag, begivenheden skete.

Jo ældre jeg blev, forstod jeg også, at far havde andre ting at tage vare på end at tage sig af os børn. Når far var kommet hjem fra Berlin, fik vi altid stort rykind af besøgende, der ville tale med far. Den første, der mødte, var altid Sprogforeningens formand, tobaksfabrikant M. Andresen, Åbenrå. Han kom altid straks om morgenen, næsten altid søndag morgen, ledsaget af sin gravhund »Kulle«. Min politiske interesse vakttes i disse år, jeg sad gerne inde i vor dagligstue og lyttede til diskussionen. Fra disse år husker jeg mænd som Morten Eskesen, Peter Skau, Buskhaven, Skrumsager, Københoved, o. m. a.

Hvad der står uudsletteligt præget i min erindring er den dag, krigen udbrød, den 1. august 1914. Jeg var 12 år gammel og husker begivenhederne som håndte de i går. Min bror var sammen med gårdejer H. J. Schmidt, Varnæs, hvor han tjente, på besøg for at tage afsked med os, da han skulle møde 3. mobiliseringsdag ved regimentet i Flensborg. Far havde været travlt optaget hele dagen. Selv efter at han var kommet hjem til »Højtoft« inde fra byen, blev han ustandseligt kaldt til telefonen ovre på Hotel Eliselund. Hele tiden blev der talt om den forestående krig. Der herskede en ejendommelig stemning over hjemmet. Følelsen af det uheldsvangre og uafvendelige hvilede over os alle. Efter fars sidste telefonsamtale kunne vi se, at far havde fået noget særligt at vide. Vi skulle snart få besked. Kl. 9 kom politibetjent Grün, Åbenrå, op ad bakken fra vejen op til havelågen. Der blev han stående, han ligesom kunne ikke få sig til at komme længere op til huset. Far gik så ud til ham og talte med ham, kom så tilbage og fortalte os, at han var anholdt og skulle med politibetjenten ind i fængslet i Åbenrå. Vi mindre børn græd. Til min bror sagde far: »Gør din pligt, Peter« og tog så afsked med os alle. Med mor under armen gik far ned ad bakken til den ventende bil. Politibetjenten var forlængst gået i forvejen.

Det blev en uhyggelig nat. Mine søstre mente at kunne høre og se skyggerne af lyttende personer i haven. Det varede længe, inden vi faldt i søvn den nat.

Så kom de lange og tunge krigsåre. Lyse minder fra den tid har jeg ikke, men det var interessante og bevægede år. Ikke mindst når far kom hjem fra Berlin og fortalte. Vi slugte hans ord. Vi lyttede og spejdede efter de tegn, hvortil vi kunne knytte håbet om, at det bar mod krigens afslutning og en ny tid. Det første sikre tegn herpå fik jeg af min far i april måned

1918. Jeg havde påsken 1918 taget etårig frivillig eksamen på realskolen i Åbenrå og skulle nu efter påske fortsætte på Overrealskolen i Flensborg. Far skulle netop samme dag rejse til Berlin, så vi fulgtes ad til Flensborg. Da vi kørte ud fra Padborg station og passerede lavningen syd for stationen pegede far ud af vinduet og sagde til mig. »Se her er det meningen, at den nye dansk-tyske grænse skal gå efter krigen«.

Det var første gang, jeg havde hørt far så konkret berøre dette spørgsmål, og det var med underlige tanker, jeg i Flensborg begyndte en skolegang, som heldigvis ikke skulle komme til at vare længere end til julen 1918, da jeg brød overtværs og forlod skolen i Flensborg for at tage studentereksamen på Sorø Akademis skole.

Når jeg nu ser tilbage over min barndom, tror jeg med rette at kunne sige, at få børn har haft en herligere og lykkeligere barndom, end den vi, Helene og Hans Peter Hanssens børn, har haft. Og mit sind er fyldt af den dybeste taknemmelighed mod far og mor, der begge skabte denne lykkelige barndom for alle deres mange børn.

Ved min fars båre ude på »Højtoft« gav jeg udtryk herfor i disse ord: »Men vi, hans børn, vil fortælle vore børn, hvad vor far og mor har været for os. I bøger og blade vil de kunne læse om bedstefars og bedstemors nationale og politiske indsats, men vi skal forsøge at give dem af deres børnebørn, som ikke vil kunne fastholde erindringen om dem, et indtryk af, hvad far og mor var for os.«

Det første brandgilde på Als

Af Christian Maibøll

I året 1705 nedbrændte to bøndergårde i Tandslet, der tilhørte Christen Julman og Hans Matzen. Myndighederne bestemte, at alle amtets undersåtter, det vil sige ejerne af de 281 hele bol, efter gammel sædvane hver skulle levere otte neg tag eller i alt 112 trav 8 neg, hver man endvidere fire halve eller korte lægter a tre alen, i alt 562 hele lægter. Senere meddeles, at hvert neg skulle veje mindst 15 pund.

De to nye gårde i Tandslet krævede følgende udgifter: Taget 36 rigsdaler 16 skilling, tømmeret 144 rdl. 44 sk., Peter Thomsen, Niels Christensen, Laue Thomsen og Alexander Hansen Sager fik tilsammen 9 rdl. 24 sk., tømmer Peter Hansen Hestehave fra Kær, Ulkebøl sogn, der ofte nævnes som vurderingsmand, fik som løn 53 rdl. 16 sk., tagtækkeren 21 rdl.

22 sk., kådner og snedker Lorenz Asmussen ved Hørup kirke 13 rdl. 16 sk., Peter Jacobsen for grov- og klejnsmedearbejder 5 rdl. 21 sk., glarmester Christian Schack 10 rdl. 24 sk., og Christian Zwantzig, sømsmed i Sønderborg, 4 rdl. 28 sk., tilsammen 313 rdl. 30 sk. Heraf betalte hvert af de 281 bol i amtet efter sædvane 8 skilling = 46 rdl. 40 sk. Resten, som måtte lånes, blev således 266 rdl. 38 sk.

1724 i det tidlige forår brændte Peter Kocks gård i Mintebjerg, og da det skete midt om dagen, mens alle folk var på marken, mistede han næsten hele besætningen. Den 2. maj 1724 blev der anvist træ, så gården kunne genopbygges inden høsten. Peter Chrestensen Kock, der var sandemand og synsmand, ejede den gård, der ved udskiftningen fik sin plads i Fredemarken og kaldes 1799 »i Lindelykkerne«, senere Mintebjerggryd.

Disse store ulykker gav anledning til, at der oprettedes et brandgilde. Det nævnes første gang, da myndighederne den 13. juli 1737 udsendte en befaling til alle kådnere i Sønderborg amt, at de skulle indmelde deres huse. Om dette brandgilde findes der nogle oplysninger, da synsmand Jørgen Christensen Ibsens gård i Mintebjerg brændte 1739. I en skrivelse, dateret den 16. april samme år hedder det, at gårdens bygninger var vurderet til 400 mark. Der skulle af hvert bol leveres fem lægter og fem styk »scheft« (vistnok væggestave) og udføres tre kørsler. Desuden skulle brandgildets medlemmer betale efter følgende takster: for en vurderingssum på 20 mark: 1 skilling 1 penning, for 30 mk. 1 sk. 7¹/₂ pg., for 40 mk. 2 sk. 2 pg., for 45 mk. 2 sk. 5¹/₄ pg., for 50 mk. 2 sk. 8¹/₂ pg., for 60 mk. 3 sk. 3 pg., for 80 mk. 4 sk. 4 pg. og for 100 mk. 5 sk. 5 pg. – Da de strå-tækkede smedier, der sædvanlig lå midt i de sammenbyggede landsbyer, flere gange var skyld i store brandulykker, blev der den 18. august 1758 givet befaling til, at alle smedier i Sønderborg amt skulle fjernes og opbygges andet steds med tegtag.

KILDER: Dekretprotokollerne C III 1, nr. 9, side 169; C III 1, nr. 14 af 16. april 1739; samme af 13. juli 1737; C III 1, nr. 17 af 18. august 1758.

H. P. Hanssen mindeudstilling i Åbenrå

I anledning af højtideligholdelsen på Folkehjem i Åbenrå af H. P. Hanssens 100-årsdag, arrangeredes i malerisalen på Folkehjem en mindeudstilling. Denne bestod dels af en bogudstilling tilrettelagt af overbibliotekar G. Auring, Åbenrå, der viste et fyldigt udvalg af litteraturen om og af H. P. Hanssen, dels af en udstilling af de malerier af H. P. Hanssen, der findes i Åbenrå. Der vistest her to billeder af Agnes Smidt, et ungdomsbillede af Petersen-Stubbæk, et billede af Leepin og et af Valdemar Secher samt et forestillende S/S H. P. Hanssen (anm.).

Foruden disse to grupper omfattede udstillingen 6 montrér med fotografier af og arkivalier om H. P. Hanssen, arrangeret af Landsarkivet i Åbenrå. De fleste af de her viste billeder og udstillingsgenstande var velvilligst stillet til rådighed af familien, ligesom denne havde givet tilladelse til, at breve fra det ellers utilgængelige privatarkiv fremlagdes. Denne del af udstillingen omfattede først en gruppe angående familien, her bl. a. et brev af 4. august 1911 til ungdomsvennen Andr. Andresen, Skelde, hvori det hed:

Min næstældste Datter skal giftes i Efteraaret med Kristen Thomsen, der er vor fælles Ven, Frimenighedspræst R. Thomsens næstældste Søn ... Nu er han jo statsvidenskabelig Kandidat, Arbejdssekretær for Vælgerforeningen og min Medarbejder, iøvrigt en god og meget dygtig Fyr, stundom lidt stejl udadtil. Min Datter, som han faar, er kun 20 Aar gammel. Hun er ogsaa et ret lyst Hoved ...

Gennem de resterende montrér fulgtes H. P. Hanssens løbebane, således at arkivalier og fotografier supplerede hinanden, begyndende med fotokopi af Vester-Sottrup kirkebog 21. febr. 1862 og sluttende med luftfoto af ligtoget gennem Åbenrås gader pinselørdag 1936. Blandt de ting, der tiltrak sig mest opmærksomhed, var de meget smukke adresser, som H. P. Hanssen fik overrakt ved forskellige højtidelige lejligheder. Sammen med en adresse, der blev overrakt i 1906 efter H. P. Hanssens løsladelse fra fængslet, vistest det forsøvede guldhorn, han ved denne lejlighed fik overrakt med 3000 kr. til et rekreationsophold. Endvidere sås bl. a. fortjenstmedaillen i guld fra 1922 og Tietgenmedaillen fra 1935.

Det var meningen, at udstillingen kun skulle have været holdt åben på selve 100-årsdagen, men efter henstilling, bl. a. for at skolerne skulle have lejlighed til at se den, flyttedes udstillingen til museet i Åbenrå, hvor den holdtes åben i dagene 22.-26. februar.

H. Worsøe

Anm.: malerierne tilhører: Sprogforeningen, Åbenrå museum, advokat Toft, Åbenrå, Folkehjem, Hejmdal og kapt. Cleemann, Åbenrå.

Christian Maibøll

Søndag den 4. februar afgik lærer Maibøll ved døden, og derved har Sønderjysk Månedsskrift mistet en trofast medarbejder.

Han var født den 29. maj 1883 på Ulkebøl Sten (Als) som søn af kådner og murer Hans Christian Maibøll (død 1899) og hustru Marie Dorothea, født Mathiesen (død 1936). Efter en niårig skolegang i Ulkebøl kom Christian Maibøll på forberedelsesskolen i Åbenrå (1898–1900) og derefter på Seminariet i Tønder, hvorfra han dimitteredes i 1903. Fra 1903 til 1920 havde han ansættelse som enelærer ved Mejlby skole, Lintrup sogn, men var under krigen indkaldt som soldat og gjorde tjeneste både på Øst- og Vestfronten. Under et stormangreb i nærheden af Chateau Thierry blev han såret og blev efter et lazaretophold hjemsendt kort før jul 1918 som løjtnant i reserven.

Under sin lærervirksomhed i Mejlby blev han medarbejder ved »Flensborg Avis« og senere blev han en flittig meddeler til andre lokale aviser.

Skønt han ikke var aktiv idrætsudøver, var han stærkt interesseret i cyklesporten og blev medarbejder ved forskellige fagblade, således »Rad-Welt«, »Bühne und Sport«, »Illustrierter Radrenn-Sport« og »Deutscher Radfahrer«. Han udgav en sportsbiografi over Thorvald Ellegaard og udarbejdede »Dansk Bicycle Clubs Historie 1881–1931«. Det er dog særlig på slægtsforskningens område, han øvede sin store indsats.

I efteråret 1920 fik han ansættelse ved Jejsing skoles danske afdeling, men en ørelidelse tvang ham i juni 1929 til at tage sin afsked. En tung skæbne for en interesseret lærer!

Men Maibøll fandt sig et virkefelt, der i høj grad skænkede ham glæde og tilfredsstillelse. Med enestående flid og akkuratse prentede han – efter et ofte meget møjsommeligt forskningsarbejde – navn på navn på de

mange anetavler, der kom til at foreligge fra hans hånd. Han formåede at udrede de mange indfildrede slægtstråde, der spindes fra hjem til hjem, og han var i besiddelse af en sjælden evne til at opspore de forskellige arkivalier, der kunne berette om menneskenes liv og færd, deres sociale kår og slægtens sammenhæng.

Kendskab giver kærlighed, og utvivlsomt har Maibølls arbejde hos mange været med til at skabe en inderligere kærlighed til slægten og til den stavn, hvorfra den er rundet. –

Efterfølgende fortegnelse viser os det ret omfangsrige resultat af lærer Maibølls personalhistoriske arbejde.

I bogform:

Maibøllslægten fra Als gennem 300 år (1944) 182 s.
Skotøjsfabrikant Jørgen A. Petersen og hustru Meta Marie Frost (1946) 365 s.

I Personalhistorisk Tidsskrift:

Familier og enkeltpersoner med gravsteder i St. Mariekirken i Sønderborg. (1959) s. 49–88
Sønderborgs borgmestre gennem tiderne (1916) s. 1–60
Gartnerslægten Karsten Jacobsen, Sønderborg (1947) 12 r. 2. b.

I Sønderjysk Månedsskrift:

Slægten Brag (1955)
Peter Hommelhoff, præst i Ødis (1960)
Christian Knorr, Sønderborg (1960)
Den adelige gård Majgård (1937–38)
Majgårds mølle i Hørup sogn (1958)
Peter Nielsen, skolemester i Notmark (1961)
Lidt smedehistorie fra Vollerup (Als) (1957)
Af gartner Hans Vothmanns optegnelser (1956)
Slægten Jacob J. Wrang (1954)

Manuskripter i Landsarkivet:

Borgmestre og rådmænd i Sønderborg 60 s.
Deputerede borgere i Sønderborg fra 1672–1900 271 s.
Degne, skoleholdere og førstelærere i Ulkebøl fra 1642–1941 11 s.
Fortegnelse over slægtshistoriske bidrag i Chr. Knudsens samlinger 5 s.
Nogle uddrag af protokoller i Landsarkivet vedr. personer og forhold i Als Sønderherred 86 s.
Fadderliste til familier i Sønderborg og Als Sønderherred 60 s.
Skattelister for Sønderborg købstad 1585 og 160 51 s.
Nogle uddrag af Sønderborg bys- og skyld- og panteprotokoller 1735–1780 49 s.
Sønderborg skipperlavs oldermænd fra 1661–1948 22 s.
Sønderborg skipperlavs mindebog 32 s.
Micael Ahlmann, borger i Sønderborg 1590 24 s.
Nicolai Ahlmanns anetavle 14 s.
Marie Kathrine Andresens anetavle 14 s.
Professor Ernest Bernbaums anetavle 13 s.
Familien Beyerholm 25 s.
Familien Bock fra Nordborg 7 s.
Skipperslægten Brags anetavle 26 s.
Familien Brock (Vranglandgård) 23 s.
Familien Brorson fra Nordborg 14 s.
Lærerslægten Carlsen fra Deczbüll
Anetavle for Peter Ohlsen Carstens fra Sønderborg 3 s.
Slægten Detlefsen fra Tombølgård i Ulkebøl s. 12 s.
Anetavle for Peter Duus, gårdejer i Hørup 11 s.

Familien Fangel 43 s.
 Anetavle for bygmester Peter Hansen Frost, Svenstrup 16 s.
 Høker og skipper Christian Frost 18 s.
 Friedrich Gorrisen, borgmester i Sønderborg 35 s.
 Ester Hammers anetavle 7 s.
 Familien Hansen på Østerholm 14 s.
 Anetavle for gårdejer Hans Hansen, Lille Mommark 13 s.
 Anetavle for parcellist Christian Hansen i Stenholt 13 s.
 H. P. Hanssens mødrene slægt 22 s.
 Familien Hell i Hørup 5 s.
 Højesteretsdommer Cato Spang Hanssens anetavle 21 s.
 Slægten Helmer fra Ulkebøl 27 s.
 Anetavle for Jens Mailund Henningsen fra Kløvtoft 21 s.
 Kandestøber Paul Jark i Tønder 9 s.
 Anetavle for linjemester S. S. Jespersen, Tønder 19 s.
 Hans Henrik Jessens anetavle (Majbølgård) 38 s.
 Generalsuperintendent Theodor Kaftans mødrene slægt 24 s.
 Lorenz Karberg, borger i Sønderborg ca. 1650, hans efterslægt 95 s.
 Dybbølpræsten Kristen Karstensens anetavle 13 s.
 Anetavle for Jes Petersen Klindt fra Hokkerup 6 s.
 Anetavle for parcellist Jørgen Christensen Kock i Spang 16 s.
 Anetavle for Cathrine Marie Lassen 17 s.
 Anetavle for Margrethe Cathrine Løwe fra Sønderborg 9 s.
 Melchertsen-slægten fra Hørup 16 s.
 Nogle oplysninger om slægten Mogensen fra Vollerup 9 s.
 Familien Momsen i Sønderjylland 26 s.
 Nogle oplysninger om Pade-slægten i Lambjergskov
 Overretssagfører Peter Paulsens anetavle 10 s.
 Paulsen-slægten fra Lille Emmerske 160 s.
 Farvemester Hans Petersens anetavle fra Nordborg 23 s.
 Familier Petersen og Thomsen på Hartspring i Svenstrup sogn 24 s.
 Familien Thomsen på Augustenborg 19 s.
 Nationalbankdirektør, etatsråd Jacob Thomsens anetavle 8 s.
 Anetavle for gårdejer Hans Thomsen Tækker, Mjang 11 s.
 Familien Vogelsang på Solbjerggård, Bommerlund og Østerholm 18 s.
 Anetavle for Kirstine Marie Warborg fra Tandslet 17 s.
 Nogle oplysninger om de ældste led af slægten Witzke på Als 7 s.
 Familierne på 11 gårde og et kåd i Hørup 72 s.
 » » 13 » i Lambjergskov og Lambjerg 79 s.
 » » 12 » i Maibøl 85 s.
 » » 12 » i Mintebjerg 90 s.
 » » 13 » i Mjang 103 s.

Chr.

TILLE DAVIDSEN

(f. 27. marts 1882)

og hendes viser

Af Karl Clausen

Sønderjysk Månedsskrift vil med passende mellemrum bringe artikler om personer og stofområder i forbindelse med lektor Clausens indsamling af folkesang i slesvigsk tradition. På Historisk Samfunds vegne, og som ledsager på mange af indsamlingsrejserne, har jeg opfordret Karl Clausen til at lægge for med fru Tille Davidsen og hendes viser i anledning af hendes nær forestående 80 års fødselsdag.

Hans Worsøe.

Den 27. marts 1962 fylder Tille Davidsen, nu bosat i Riis ved Rødekro, 80 år. Hun har med sin sang givet et værdifuldt, ja uvurderligt bidrag til den indsamling af viser i slesvigsk folketradition, jeg har været beskæftiget med de sidste par år, under virksom bistand af Landsarkivet i Åbenrå, Historisk Samfund for Sønderjylland og talrige enkeltpersoner. Selve indsamlingen (som regel med båndoptager) og bearbejdelsen af materialet er langt fra afsluttet. Sammenfatning og rubricering af stoffet er derfor endnu i sin vorden, ligesom en detaljeret historisk redegørelse for folkesangens kår i det slesvigske må vente, indtil undersøgelse af arkiver, bøger og levende tradition begynder at aftegne sikre træk og mønstre.

Med alle disse forbehold skal der alligevel skrives en lille artikel om *Tille Davidsen og hendes viser*, som en tak og hyldest på hendes høje og runde fødselsdag, og som et foreløbigt og beskedent bidrag til udforskningen af en folkelig sangtradition, som Tille repræsenterer på så ypperlig måde. Med sine 300–400 viser, som yngre generationer kun kender et fåtal af, er Tille et unikum i Sønderjylland og det øvrige land med, og endda er enden ikke nået – vi skal igang igen, når nu fødselsdagen er overstået. Hvad er det da, Tille Davidsen repræsenterer med sin visesang, hvor og hvordan er hun kommet til sit store repertoire, hvor peger det hen, og tør man, ud fra en enkelt sangers bevidsthed og kunnen, drage almene slutninger om tilstande eller bevægelser i ældre perioders folkeliv? Hvad røber med andre ord Tille Davidsens visesang ud over, at hun har sjældne gaver for at synge og huske?

1. Afstamning og hjemegn. Afstamningen peger mod *Sundeved*.

Tille Davidsens *forældre*: faderen, Peter Petersen Damm (1850–1909), er født i Bovrup som søn af gmd. Christian Petersen Damm og hustru, f. Hansen, og dør som parcellist i Ullerupmark; i 1879 var han i Ullerup blevet gift med Catharina Maria Philipsen (1849–1910), født i Ullerupmark og sandsynligvis død hos den ældste datter, da bosat i Blans. I ægteskabet var der 5 børn; næstældste datter er:

Botilla Damm, der blev født i Ullerupmark, som nævnt d. 27–3–1882. Hun kom tidligt ud at tjene, længst i Varnæs, hvor hun i 1907 blev gift med tjenestekarl Peter *Davidsen*. Ægteparret erhvervede sig for ca. 40 år siden et husmandssted i Rishjarup ved Rødekro. Efter mandens død og salg af ejendommen har Tille Davidsen bosat sig i Riis. Der er talrige børn i ægteskabet; i dag er Tille Davidsen tipoldemor.

Evnen og lysten til at synge har jo gerne noget at gøre med arv og hjem. Tille fremhæver faderen som en god sanger; som kilde til enkelte sange nævnes også mormoderen, f. Trincke Danielsen i Rufas (1826–1903). Længere tilbage kan vi næppe nå, men det vil dog sige, at vi i Tille Davidsens visesang kan træffe mindelser af en direkte mundtlig tradition, der rækker et godt stykke ud over 100 år.

2. Miljøet, personen og sangen. Peter Petersen Damm, Tilles far, optrede efter 1864 for Danmark. Dermed var også børnene optanter, med de kvaler, denne nationalitetsordning kunde forvolde især under Køllerregimets fremfærd mod dansk sindelagsytring. Da f. eks. Tilles søster o. 1900 p. gr. a. deltagelse i et dansk ungdomsmøde blev udvist af landet med

24 timers varsel, fik også Tille bud om at melde sig hos amtsforstanderen i Sønderborg, hvor hun, der ikke havde deltaget i mødet, fik samme udvisningsordre, med den begrundelse, at hun var datter af en *dansk optant*. Da Tille nægtede, blev hun truet med kachot. Omsider blev affæren ordnet derved, at faderen bragte hende i plads i Bovrup, hvor den mere humane amtsforstander Bruhn, Skovbølgård, sørgede for, at hun fik tysk statsborgerret. Af de to onder var udvisningen dog det værste: »for de ku da it tej mæ te soldåt.«

Familien har da været præget af et selvfølgeligt *dansk sindelag*, parret med bevidstheden om, at truslen om udvisning og de dermed forbundne uoverskuelige menneskelige og økonomiske følger nårsomhelst kunde blive en realitet. Det har ikke været tilrådeligt at deltage i *politisk* præget dansk forsamlingsliv, der på landet vel i det væsentligste bares oppe af gårdmandsklassen. Gennem Den blå Sangbog tilegnede denne kreds af nationale og politiske foregangsmænd sig et repertoire af nyere danske sange (en tilpasset højskolesang), af hvilke adskillige ved opsigtsvækkende retsager blev stemplet som politisk ophidsende og dermed forbudt. Det viser lidt om kampens vilkår. Som konsekvens af sådanne forhold er Den blå Sangbog en, forholdsvis, underordnet kilde for Tille Davidsens sang.

Dansk sindelag kunde dog også komme mere indirekte til orde, og næppe mindre effektivt, f. eks. gennem *dilettantkomedien*, især den danske vaudeville (Heiberg, Hostrup, Erik Bøgh o. a.), hvis betydning for det danske sprogs dyrkelse og bevarelse i Nord- og Mellemslesvig ikke bør undervurderes. Vaudevillevisen blev husket og yndet i det private selskabelige liv. Tille Davidsen kender en mængde.

Men Tille Davidsens rigdom på viser kan ikke forklares, hvis ikke *dagliglivet* kommer ind i billedet. I ældre tid har dagen med dens mangehånde sysler i langt højere grad været præget af sang, end vi ud fra nutidsforhold kan gøre os nogen forestilling om. Mon ikke en sangglad pige har sunget fra morgen til aften? Ved malkningen og husgerningen, ved arbejdet i det fri og under gamle dages hyppige fodvandringer, når jævnaldrende mødtes i mørkningen eller til fest, når familien har været samlet og gamle og unge har opvartet med deres bedste numre.

Sangbøger har nok været sjældne blandt dem, der ikke kom på højskole i Danmark og i alle tilfælde ikke havde noget at rutte med. Til gengæld har *håndskrevne visebøger* været ret almindelige, især blandt folk med stemme og anlæg for at synge for eller underholde. Også Tille har engang haft en, men det er over 50 år siden. Hun kunne dog undvære den, for de fleste af viserne sidder i hovedet og kan fremdrages nårsomhelst, og uden vaklen! Mage til kvikhed skal man lede længe efter. Når Tille som ung havde hørt en vise en gang eller et par gange, så sad den der med både

tekst og melodi. Jeg har oplevet hende grave viser frem af hukommelsens dyb, som hun ikke har hørt eller sunget siden ungdommens dage.

Det er altså *den mundtlige tradition*, som har båret den folkelige vise-sang gennem tiderne, støttet af nedskrifter og afskrifter, der i de fleste tilfælde – gennem et vist antal mellemlid – vil føre tilbage til et *trykt forlæg*, et skillingsstryk eller en visebog. At finde alle de sammenhænge, der mødes i den enkelte sanger, kan være møjsommeligt nok. I denne foreløbige beretning kan der kun være tale om at pege på enkelte forhold.

3. *Viseforrådets historiske lag og arter*. Vi vil altså ikke prøve på at opregne eller systematisere alle Tille Davidsens viser (f. eks. ved første-linjer med indholdsreferat, melodier o. lign.) for derefter at henføre dem til bestemte eller formodede kilder. Denne side af sagen er simpelthen i sin vorden endnu og ville forøvrigt sprænge artiklens rammer og formål. Men visse typiske lag skal nævnes for at karakterisere Tille Davidsen som traditionsbærer.

a. *Ældre litterære kilder:*

Slesvigsk folkesang fra begyndelsen eller midten af det 19. årh. (men i mange tilfælde af langt ældre oprindelse) er registreret, omtalt eller behandlet af adskillige forfattere, således H. F. Feilberg (Fra Heden, 1863), Jens Madsen (Folkeminder fra Hanved Sogn ved Flensborg, 1870), Axel Olrik (i Sønderjydske Årbøger, 1889: Folkeviser fra Sønderjylland, og: Om Sønderjyllands Folkeviser), Henrik Ussing (Det gamle Als, 1926). I denne forbindelse kan også nævnes talrige bidrag i Sønderjysk Månedsskrift, nu og da en avisartikel; endvidere arkivalier, erindringer o. lign., samt ældre indsamlinger ved Evald Tang Kristensen og H. Grüner-Nielsen. Også Weyses og Berggreens harmoniserede udgaver af folkevisemelodier rummer adskilligt slesvigsk stof, opnoteret i begyndelsen eller ved midten af det 19. årh.

Hvis *visesamlere*n går til sin opgave med forventning om at genfinde store dele af det ældre, fra litteraturen kendte stof, skuffes han i første omgang, men lærer måske deraf, at folkesang ikke er en fast afgrænset foreteelse, men står i forvandlingens tegn, eller sagt på en anden måde: den folkelige sanger synger ikke af historisk interesse for stoffet, men fordi den enkelte sang udsiger noget, der fornemmes som vedkommende, her og nu. En ny god vise er en frisk impuls til denne livsfornemmelse og er derfor velkommen. I ældre tid er sådanne »splinterne viser« spredt hurtigere og over større områder, end vi forestiller os; efterspørgslen har simpelthen været stor og er blevet tilfredsstillet f. eks. af skillingsvisehandlere. Og lidt efter lidt er store dele af egnens, familiens, den enkeltes viseforråd blevet udskiftet og fornyet, i takt med hvad der var på mode i andre egne, og rimeligvis tillige med bevarelse af særtræk for sluttede geografiske om-

råder og sangstærke familier. Det er i dette moment, *de gamle sangere* får deres historiske mission som *meddelere*, fordi dele af deres forråd røber en *ældre tilstand*.

I fællesskab kan samleren og sangeren da måske gå på spor af svundet eller vigende visegods. Tille har f. eks. den ældgamle vise om Per Svinedreng (omtalt hos Olrik), med en melodi, som ikke kendes andetstedsfra og sikkert skyldes hende selv (hvilket også fortæller noget om den mundtlige traditions ejendommeligheder). Fra Jens Madsens bog fra 1870 er adskillige viser blevet genopfrisket: En jæger gik at jage – Der kom en løjtnant ridende – En dejlig ung ridder – En sang og en hilsen jeg til dig vil skrive, og adskillige andre. Når dertil endnu føjes, at også andre sangere i Nordslesvig har sunget viser, der genfindes i Jens Madsens bog om sangen i Hanved sogn, tør vi i virkeligheden ud fra nutidstradition slutte ikke så helt lidt om slesvigsk sang i folkemunde for 100 og over 100 år siden.

b. Skillingsvisen:

Bøger som Feilbergs og Jens Madsens skyldes ophavsmændenes historisk-videnskabelige interesse for stoffet og folkelivet i en vis periode, følgelig bringer de også prøver på (de hyppigst anonyme) skillingsviser, specielt Jens Madsen; egentlige sangbøger har vi dog ikke at gøre med her.

Vi kan nu ikke indlade os på at diskutere, hvad *begrebet skillingsvise* alt kan dække over. Betegnelsen går jo på den billige fremstilling og deraf følgende masseproduktion og afsætning blandt jævne folk. For så vidt kan alle mulige arter af sange blive skillingsviser = billigviser, f. eks. har Underlige aftenlufte, Dengang jeg drog afsted, adskillige Grundtvig-sange, Jens Vejmand været i omløb som billige tryk. Skillingsvisens klassiske indhold og tone er dog vistnok *hjemlængsel* og *kærlighed*: adskillelse og genforening, skæbnens grumme indgriben i menneskelig lykke, barndomshjemmet, troskab og endelig forening, utroskab og sorg, urimeligt endeligt, helledød, moderen og barnet, o. s. v.. Hjalmar og Hulda er skillingsvisens navnkundigste par, men der er mange andre: Sigvald og Line, Halvor og Christine, Betty og købmandssønnen, Pigen og skurken.

I Tille Davidsens sang er *den danske skillingsvise* det fyldigste afsnit. De fleste af disse viser stammer formentlig fra sidste trediedel af det 19. årh., altså fra tiden efter 1864. Man kan imidlertid konstatere, at der har været en ubrudt vise-forbindelse til Danmark – gennem rejser til Danmark gennem danskeres ophold i Nordslesvig?

En sammenligning mellem *nordslesvigsk* og »*rigsdansk*« *viseforråd* vil afsløre mange overensstemmelser. »Selma Niensens Viser«, udgivet af Nils Schiørring i 1956, kan benyttes som sammenligningsgrundlag. Selma Nielsen (1887–1954) levede på Sjælland og repræsenterer med sin sang »et repertoire af folkelige sange fra det 19. århundredes slutning.« Lad os nævne

et par overensstemmelser mellem Tille Davidsens og Selma Nielsens vise-forråd: Christine gik tit i lunden ene – Den fulde måne rædsomt lyste – Det er så stille i vor gård – Jeg så i øster, jeg så i vester – En stjerneklar aften i roligheds lund – Ak, hør I mine venner, en liden sørgesang – – o. s. v. en halv snes stykker til. Yderligere overensstemmelser mellem andre sangere vil let kunne eftervises. Oplysende er det også, at Tille Davidsen om de fleste af de nævnte viser kan fortælle, at dem har hun lært af »pigerne i Varnæs« eller »før skoletiden«, altså i 1880'erne og 90'erne. Mellem Danmark og Nordslesvig har der efter 1864 fortsat været et udstrakt folkeligt *visefællesskab*.

Gennem skillingsvisen er der nok i al stilfærdighed sket et lille stykke dansk sprogrøgt. Den blev jo læst, afskrevet og sunget på *rigsmål*. Som man har sagt, at Hjemmet og Familiejournalen har spillet deres rolle for dansk læsefærdighed, kan man yde Julius Strandberg, storproducenten af skillingsvisedgaver (f. eks. »Danmarks syngende Mand på Bølge og Land« i 8 bind, udkommet fra 1883), den anerkendelse, at han foruden at røre og muntre hjerterne har bidraget sit til gennem *sangen* at øve hånd og mund i rigsdansk sprogform – for i daglig *tale* hørtes jo kun folkemål.

c. Vaudeville og borgerlig vise:

Uden yderligere at gå i detaljer skal her blot påpeges, at *dansk »dilet-tant«* i årtierne før 1914 har spillet en betydelig rolle i Sønderjylland, med den særlige note både at fornøje og gavne *sagen: dansk sprogrøgt*. Det synes mig påfaldende, at der rundt omkring i Sønderjylland blandt ældre kendes mange vaudeville- og dermed beslægtede borgerlige viser, Erik Bøgh o. lign.. Jeg vil tro, at tætheden er større syd for Kongeåen end nord for. Uden at der dermed skal siges, at enhver sanglig ytring tillige var en national demonstration –

d. Bänkelsänger-, Volks- und Soldatenlieder:

– for gode danskere sang også tyske viser, og overbeviste hjemmetyskere sang også danske viser. Måske er dette forhold i nogen grad socialt betinget: offentlige personer har vel også følt sig sprogligt-kulturelt forpligtede. Men et rent socialt, klassebestemt fænomen er det i alle tilfælde ikke: *tvessprogetheden* var jo en mere eller mindre udtalt kendsgerning, og dermed også muligheden for at udtrykke sig på hvert af sprogene, hvor behovet var til stede. Netop sproglig set var dansk- og tysksindede i stor udstrækning ens: dansk hjemmesprog (folkemål), tysk skole- og øvrigheds-sprog. Også i de rent menneskelige ting var kår og oplevelser de samme: i kærlighed til »hjemmen« (Heimat), i huslig lykke og sorg, i fromhedsliv og højtider (en tysk præstefamilie sang juleaften efter »Bescherung« altid danske julesalmer), i det hjælpsomme naboforhold, i selskabslivet, og lignende forhold.

I de ovenfor nævnte *tyske viseområder* har vi en tysk parallel til skillingsvisen med dens flydende overgange til folkevise og borgerlig vise. Tille Davidsen kan en mængde af dem, lært i skolen, eller af andre piger på de pladser, hvor hun tjente, hjemvendende soldater har også bidraget til repertoiret, dansemusiken har ydet sit o. s. v.. F. eks. fra skolen: Gott hat es alles eingestellt – O Strassburg – Sah ein Knab’ – Ich bete an die Macht der Liebe, m. fl.; fra de andre piger: Mariechen sass weinend im Garten – Es wohnte einst ein Graf am Rhein – Ein niedliches Mädchen, ein junges Blut – Ich stand auf hohem Berge, m. fl.; soldaterviser: Den ersten Posten, den wir stehen, den stehen wir vor Liebstens Tür – Es gibt kein schönres Leben als Soldatenleben, m. fl.; på dansegulvet: Zwei dunkle Augen, ein rosiger Mund – Mein Herz das ist ein Bienenhaus – Wir sind die Sänger, m. fl.

Hvor langt tilbage har tyske viser været kendt i Nord- og Mellemslesvig? Spørgsmålet er ikke nemt at besvare, da det ikke i første række er et alment problem, men snarere et lokalt betinget fænomen. Men rytmen i denne proces må hænge sammen med tvesprogetheden, der under visse betingelser går over til sprogskifte med deraf følgende komplikationer for sindelaget. Tille Davidsens blandede viserepertoire genspejler en ikke ualmindelig tilstand i Nordslesvig i årtierne før 1. verdenskrig.

e. Den blå Sangbog:

Det vil nu forstås, at Den blå Sangbog (for mange sønderjyder sangbogen) blev én blandt mange kilder til Tille Davidsens omfattende vise-forråd. Men også fra denne kilde flyder det rigeligt, når vi betragter den for sig – eller rettere: Tille kan et stort antal sange, der tillige står i Den blå, f. eks. af typen den borgerlige vise: Fuglen sit øje lukker – Du er rig, du er dejlig, o Syd – Fanø, ak Fanø – Moder, jeg er træt – Underlige aften-lufte (med skillingsvise-melodien), m. fl.. De mere lyrisk bevægede fædrelandssange er åbenbart for en stor del lært i barndoms- og ungdomstiden, f. eks. De vog dem – Slesvig – Vi elsker vort land, m. fl.. Andre fædrelandssange er kommet til senere: Kongernes konge – I Danmark er jeg født – Jeg elsker de grønne lunde, m. fl.. Fra faderen stammer Treårskrigen sange, f. eks. den siden glemte Grundtvig-sang »Jeg gik mig ud en sommerdag – «, vel at mærke ikke den almindelig kendte om modersmålet, men en anden (med samme begyndelse) om Isted-slaget med undertitlen »Fuglen fra Stenderup skov«; også melodien er en anden.

Et kapitel for sig er de politiske *nidviser*, der ikke kunne komme i sangbøgerne, men en tid var yndede og gik fra mund til mund, f. eks. Hist bag pælen sidder Mikkell – Sønderjyden har underlige vaner – Slesvig Holstens falske sønner. Johann Thoms i Riis har eftersporet den sidste, der skulle være skrevet af Hans Jørgen Jørgensen (1842–1923) og to andre

unge engang i 1860'erne i Uge. Tille kan den, og pudsig nok har jeg hørt den ellers glemte sang et par mil syd for grænsen, hvor den er gået fra far til søn, indkapslet i en ellers plattysk talende egn.

Og sådan kunne man blive ved med at endevende Tille Davidsens vise-forråd og undre sig over, at et enkelt menneske har modtaget og bevaret så meget. Men vi må stoppe.

4. Tille.

Hvad er *hemmeligheden* ved Tilles sang? Her har hun levet et langt liv med slid og slæb, mest for andre. Hvordan kunne der også blive stunder til sang?

Det er måske en del af hemmeligheden, at hun altid har måttet klare det hele selv, også når hun ville forgyldte tilværelsen; eller måske var det sådan, at altid var tilværelsens store og små problemer nærværende, mens hænder, ben og ryg tog fat i dagens dont – drømmen om lyksalighed, livets tilskikkelser i sorg og glæde, medleven i frasagn om stor elskov og evig troskab eller om natsort nedrighed, kærlighed til det nære og fortrolige, kærlighed til det fjerne Danmark og fædrelandets minder, blik for menneskelig skrøbelighed, sans for humor og situationer.

Tille har haft *gemyt*, det er sagen. Hun har levet med, har ladet sig røre og muntre. Gennem de viser, der kom til hende i hendes tid og hjemegn, fik gemytet mæle, til trøst for hende selv og til opmuntring for andre. En spejklar hukommelse var et villigt redskab. En god stemme fik klang og farve indefra. Fra hjertet kom det hele.

En tak til Johann Thoms, Riis, for oplysninger om afstamning og familietraditioner, og i det hele for hans utrættelige interesse og hjælp ved indsamlingen.

Rettelse til månedsskriftet nr. 2, s. 40 ff

Af senere fremkomne oplysninger ang. præstefamilien Schwensen i Hørup fremgår, at den meddelte afskedssangs forfatter ikke er pastor Schwensens svigersøn, men hans datter *Elise*, der kaldtes Litte og var gift med Jørgen Knudsen. Sangens originaltryk med et billede af Hørup præstegård og datoen d. 23. marts 1892 ejes nu af Elise Knudsens søn, Christian Knudsen i Helsingør. I værket »Præstegaardsliv. Minder fra gamle Præstegaarde«, b. IV (1952), s. 76 ff har Elise Knudsen, der var en højt begavet og litterært interesseret kvinde, under titlen »Fra Als' gamle Præstegaarde« leveret en interessant skildring af sit barndomshjem med dets personer og omgivelser.

Urban Schrøder.

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

Grænselandets liv
grænselandets sang

møder De i

Jydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

**Haslev
GYMNASIUM**

Kostskole for drenge

Eksamensret til Mellemskole-,
Real- og Studentereksamen.

Alle oplysninger ved henv. til
Peter Kæstel, rektor, Haslev

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

Paul Thomsen

Krusaa

Kolonial, spirituosa, køkkenud-
styr, trikotage, herreekvipering

**TÅBUKO
til bords...**

Strik til hele familien

... men husk det skal være

mølægte

**Sønderborg
GARN**

Aktieselskabet

Nordiske Kabel- og Traadfabriker

KØBENHAVN F.

**Brede Sogns
Spare- og Lånekasse**

Bredebro . Telefon 41341

Stiftet den 1. maj 1875

**Ladelund
Landbrugs og Mælkeriskole**

Børup station

**Sønderjyllands
Kreditforening**

Haderslev

**Sønderjyds
Tæppefabrik**

A. R. Kjærby A-S
Højer

Graasten Bank $\frac{1}{2}$

Kontortid 9-12, 2-4, lørdag 9-12

GRAASTEN

$\frac{1}{2}$ Sønderjyds Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

Restaurant **Grænsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdals

BOGTRYKKERI

AABENRAA TLF. (046) 2 31 32

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

HORSENS HAVN

- *Mange moderne stykgodskraner*
- *7,00 m vanddybde*
- *Havnen kan besejles dag og nat*
- *Store arealer ved kaj og jernbanespor ledige til udleje*

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

Horsens - Telefoner: 207 - 807 - 808

SØNDERJYDSK BOGHANDEL

Apotekergade 4

Telefon 2 27 03

Boglade ved Kaja Lange Møller

Antikvariat ved M. Møller

HADERSLEV

Tønder Landmandsbank A/s

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns - Bylderup Bov
Frifelt - Højer - Tinglev - Visby

Windfeld-Hansens

Bomuldsspinderi A/s

VEJLE

OUGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye
og den ældre litteratur
på hylderne

Haderslev - tlf. 2 25 71

Morsø Støbegods

Aktieselskabet

N. A. Christensen & Co.

Kongelig Hofleverandør

NYKØBING MORS

GRAM

KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM 1/5 • VOJENS